

Marek Grześkowiak, Jarosław Kopiasz

Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowisku Stary Śleszów 17, gm. Żórawina

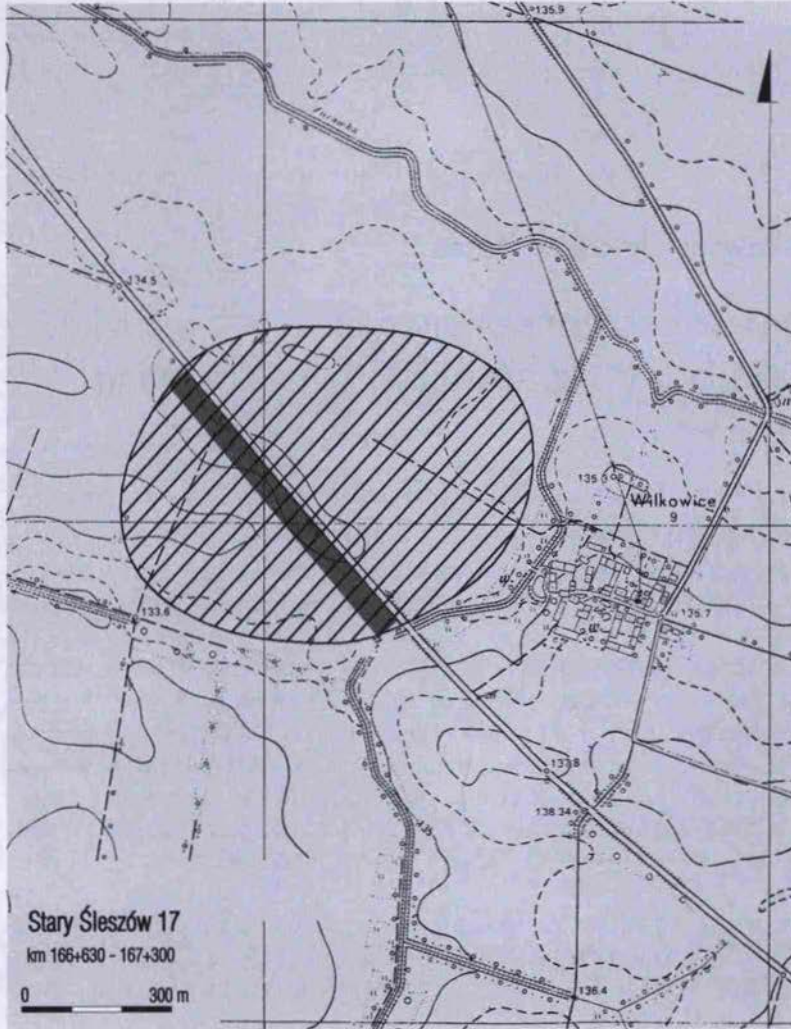
W dniach od 30.03.2000 do 15.09.2000. przeprowadzono ratownicze badania archeologiczne na stanowisku Stary Śleszów 17*. Pracami w terenie kierowali: mgr M. Grześkowiak i mgr J. Kopiasz. Oprócz autorów sprawozdania w pracach wykopaliskowych w sierpniu brały udział mgr J. Biszkont i dr E. Bugaj.

Stanowisko zostało odkryte w 1984 roku przez mgr Z. Lissaka i dr J. Romanowa w czasie badań powierzchniowych AZP. Pozyskany wówczas materiał ceramiczny został sklasyfikowany jako pradziejowy i późnośredniowieczny. Ślady osadnictwa zlokalizowano poza obszarem badań wykopaliskowych z 2000 roku – kilkadziesiąt metrów na południowy-zachód od granicy wykopu, w pobliżu rozwidlenia dolin rzecznych Żurawki. W celu pogłębienia wiedzy o chronologii i zasięgu stanowiska wykonano także 10 sondaży o wymiarach 1 x 1 m. W wyniku tych prac natrafiono na jeden obiekt archeologiczny i skupisko kamieni, będące być może rozsypaniem muru późnośredniowiecznego.

Stanowisko położone jest na wysoczyźnie morenowej z pokrywą utworów pyłów lessopodobnych. Pod względem morfologicznym występuje tu na wysokości około 130 m n.p.m. wysoczyzna morenowa płaska, urozmaicona lokalnie słabo zaznaczającymi się w krajobrazie wydłużonymi wzniesieniami i obniżeniami dolinnymi, których wysokości i głębokości względne wynoszą około 1 - 2 m (H. Chmał 2000).

Od południowego-wschodu badany obszar przylega do dna doliny Żurawki (ryc. 1), a od południa występuje dno dolinne dzisiaj suche; jednak na mapach topograficznych i geologicznych z początku XX w. w obniżeniu tym zaznaczony jest naturalny ciek wodny (J. Behr, O. Tietze 1912). To obniżenie dolinne stwarzało zapewne łatwy dostęp do wody w okresie zasiedlenia pradziejowego na głównym wzniesieniu wysoczyznowym, którego oś przebiega zgodnie z linią autostrady. Ponadto o 200 - 500 m bardziej na południe występuje obniżenie dolinne, zaczynające się w dnie doliny Żurawki i ciągnące się w kierunku zachodnim. Jest to plejstocenińska anastomoza tej rzeki, mająca obecnie postać rowu melioracyjnego. Sztuczny przepływ, polegający na udrożnieniu odcinka pomiędzy obecnym korytem Żurawki a początkiem dzisiejszego rowu melioracyjnego, był czynny jeszcze w XIX w., na co wskazuje dobrze czytelna forma przekopu i wypełnienie jej luźnymi osadami piasków humusowych, pochodzących z naorania gleby (H. Chmał 2000).

*Ryciny: 7-12 zamieszczone są na str. 351-353 kolorowej wkładki

Ryc. 1.
Lokalizacja stanowiska
Stary Śleszów 17, gm. Żórawina
na podstawie badań AZP
i wykopaliskowych.
Rys. D. Bobak

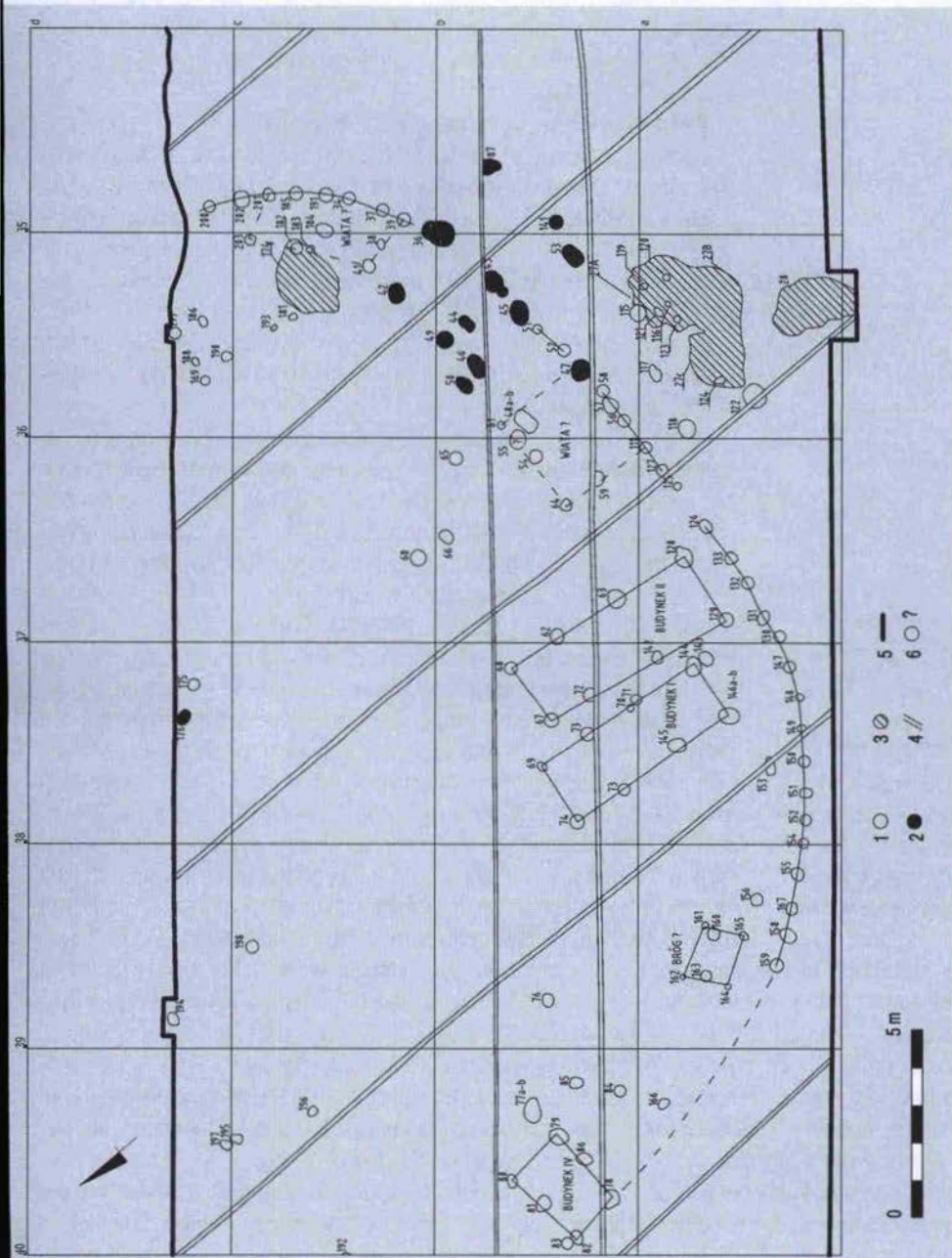
Przebadany fragment stanowiska położony jest na odcinku od km 166+670 do km 167+300 autostrady A-4. Prace objęły teren pod jej obecną południową jezdnią od km 166+800 do km 167+300 i przylegającego do niej ziemnego pobocza na pozostałym obszarze. Odpowiadało to obszarowi o długości 630 m i szerokości od około 22 do 34 m (ryc. 1). Obszar poddany badaniom obejmował powierzchnię 195 arów (ryc. 7, 8).

Materiały

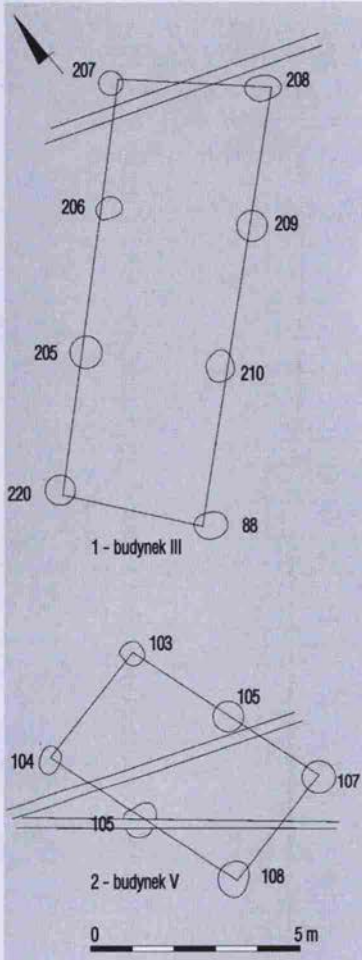
Obiekty archeologiczne

Odkryto 283 obiekty archeologiczne, które zlokalizowano na długości 527 m w pasie odpowiadającym odcinkowi km 166+763 - 167+290 km autostrady. Można je podzielić na 2 kategorie. Pierwszą tworzą jamy będące pozostałością po konstrukcjach naziemnych, drugą stanowią obiekty ziemne. Do pierwszej grupy należy zaliczyć jamy posłupowe, a do drugiej jamy zasobowe, jamy śmietniskowe,

jamy do pozyskiwania surowców, jamę mieszkalną, rów i jamy nieokreślone. Należy zwrócić uwagę na możliwość wtórnego wykorzystywania niektórych obiektów. Chodzi tu między innymi o jamy, które mogły najpierw służyć do eksploracji surowców (w tym przypadku spągowych partii utworów lessopodobnych), a później zostały zasypane m. in. odpadkami gospodarczymi, stając się przydomowymi śmietniskami (H. Niesiolowska-Hoffman 1963, s. 76). Z tego powodu objekty te będą omawiane wspólnie.

Ryc. 2. Stary Śleszów stan. 17. Plan części wykopu – ary 35-40 a-c – z relikwiami obiektów osadniczych: 1 – dół postupowy; 2 – jama zszobowa; 3 – jama śmietniskowa; 4 – dren; 5 – granica wykopu; 6 – jama nieokreślona. Rys. J. Kopiasz, J. Wajda

Ryc. 3. Stary Śleszów stan. 17.

Rekonstrukcja budynków słupowych (1-2):

1 – budynek III – obiekty 88, 205-210, 220;

2 – budynek IV – obiekty nr 103-108.

Rys. E. Bugaj, M. Grześkowiak, J. Wajda

W większości przypadków punkty zawierające materiał ceramiczny należy wiązać z kulturą lużycką. W opracowaniu niniejszym skoncentrujemy się tylko na obiektach będących pozostałością po osadzie kultury lużyckiej, szczególną uwagę poświęcając tym, z których pozyskano charakterystyczny materiał zabytkowy, czy też stanowiące czytelną pozostałość po założeniach konstrukcyjnych. Natomiast jamy współczesne, kanały nowożytnie etc. zostaną pominięte w niniejszej charakterystyce (obiekty: 170, 244, fragmenty 2 kanałów i prawdopodobnie nowożytniej drogi).

Pozostałości po konstrukcjach naziemnych

Na naszym stanowisku odkryto 232 jamy posłupowe, z czego około 30% można zinterpretować jako pozostałość po budynkach i urządzeniach o konstrukcji słupowej. Wyodrębniono grupę następujących budowli: budynki o charakterze mieszkalno-gospodarczym, budynki gospodarcze, ogrodzenie oraz być może bróg. Natrafiono również na pozostałości po dwóch dalszych prawdopodobnie budynkach słupowych. O ich pierwotnej funkcji i wielkości nie możemy zbyt wiele powiedzieć, gdyż odkryto jedynie fragmenty pierwotnego założenia w pobliżu północnej nitki autostrady.

Trzy budynki o przypuszczalnym mieszkalno-gospodarczym przeznaczeniu istniały w dwóch, znacznie od siebie oddalonych strefach osadnictwa. W centralnie położonym odcinku badań na arach 37a-b/38a-38b odkryto ślady po 2 budynkach (numery I, II; ryc. 2), a na południowym-wschodzie na arach 19c-d/20c-d odkryto ślady po 1 budynku nr III (ryc. 3: 1). Posiadały one następujące wymiary: budynek I – 9,0 x 3,0 m; budynek II – 10,0 x 3,5 m; budynek III – 9,0 x 3,0-3,5 m. Ich wspólną cechą była podobna konstrukcja – każdy z nich posiadał szkielet nośny złożony z 8 słupów, rozmieszczonych w 2 rzędach na planie prostokąta. Ponieważ w obu budowlach nie istniały pierwotnie wewnętrzne rzędy słupów, przyjęć możemy, iż konstrukcje dachu zbudowane zostały na półsochę i sienię lub w systemie krokwiowym (porównaj: H. Niesiołowska-Hofman 1963, s. 53, 55; K. Moszyński 1967, s. 492). W obrębie jam posłupowych tych budowli nie natrafiono na ślady palenisk, ani jam pełniących w budynkach mieszkalnych funkcję podręcznych piwniczek. Fakt ten można wytłumaczyć mieszkalno-gospodarczym przeznaczeniem budynków. Brak palenisk nie może negować mieszkalnego charakteru

budowli, gdyż mogły być one zastąpione przenośnymi urządzeniami grzewczymi. Budynki I i II dłuższą osią leżały na linii północ-południe. Jamy posłupowe dłuższych ścian obu budynków przebiegają równoległe, w nieznacznej od siebie odległości, wynoszącej niecały 1 m. Tak bliskie położenie opisanych wyżej dołów posłupowych wyklucza możliwość współistnienia tychże budynków. Wzniesienie obok drugiego budynku nastąpiło zapewne w niedługim czasie po destrukcji lub rozbiorce pierwszego budynku, o czym świadczy jego bliska lokalizacja i analogiczna orientacja. Nie jesteśmy w stanie określić, który z tych budynków powstał wcześniej. Oba poddano przebudowie. W przypadku budynku I naprawiane były jego południowe narożniki lub jego cała południowa część. Budynek II został również poddany naprawie lub przeróbce w podobnym zakresie i też na południowym odcinku. Budynek III orientowany był na linii NE-SW. Nie wydaje się, w przeciwieństwie do budynku II i III, by ulegał on

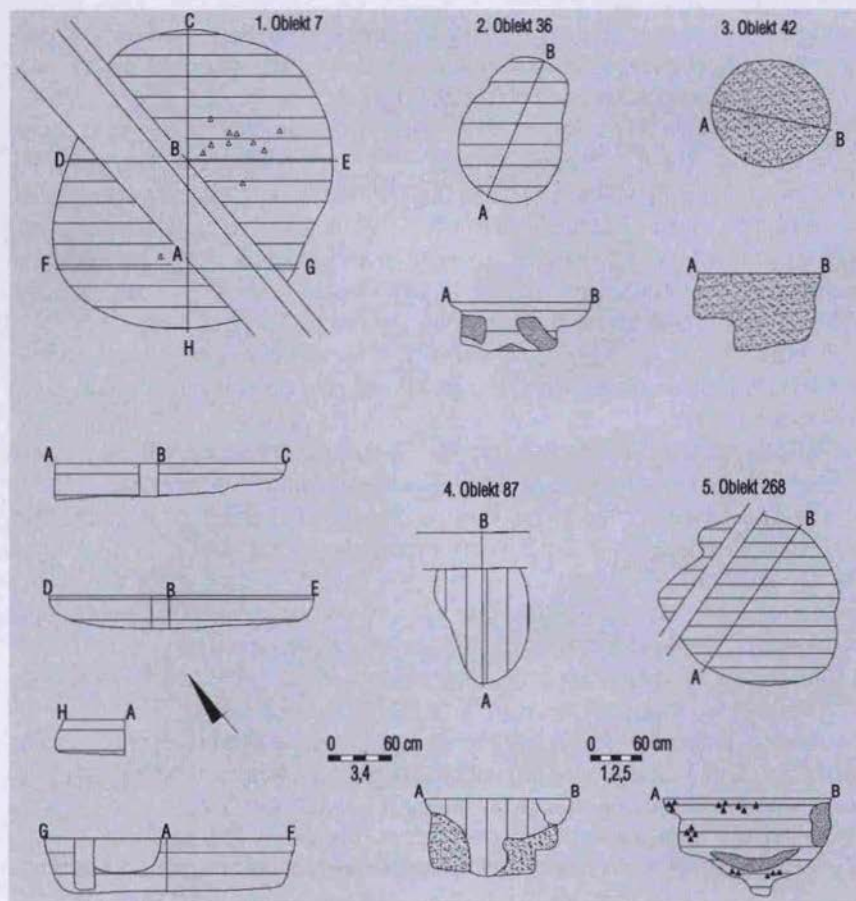
przebudowie. Prawdopodobnie ściany tych trzech budowli wzniesiono techniką sumikowo-łątkową. Przemawia za tym regularność w rozmieszczeniu słupów i stosunkowo duża odległość między nimi.

Na ślady po 2 budynkach prawdopodobnie gospodarczych (numery IV, V; ryc. 2; 3: 2) natrafiono w 2 odległych od siebie rejonach: budynek IV położony był na arze 40b, a budynek V na arze 6b. Posiadały następujące wymiary: budynek IV – 4,5 x 3,5 m, budynek V – 5,5 x 3,5 m. Ich konstrukcja nośna złożona była z 6 słupów, rozstawionych po 3 w 2 rzędach. Oba budynki nie posiadały w swym wnętrzu palenisk czy jam zasobowych. Dłuższą osią leżały na linii E-W i N-S. Konstrukcja nośna dachu musiała być analogiczna jak w opisanych wyżej budynkach gospodarczo-mieszkalnych. Trudno jednoznacznie wypowiedzieć się o sposobie wykonania ścian budynku IV. Dość wąski rozstaw słupów może wskazywać na technikę plecionkową, a także na sumikowo-łątkową – w przypadku użycia krótkich sumików (H. Niesiołowska-Hoffman 1963, s. 46). Natomiast budynek V, o większym rozstawie słupów, wzniesiono zapewne techniką sumikowo-łątkową. Pierwszy z nich został przebudowany lub naprawiany na jego zachodnim odcinku.

Ślady po prawdopodobnym brogu odkryto na arze 39a. Za taką możliwością interpretacji pozostałości po czterosłupowych, prostokątnych budowlach o podnoszonym dachu opowiada się J. Michalski (1983, s. 142 – tam dalsza literatura), powołując się na analogie etnograficzne oraz H. Niesiołowska-Hoffman (1963, s. 69). Budowla ta pierwotnie musiała posiadać kształt zbliżony do prostokąta o wymiarach 2,5 x 2,0 m.

Być może reliktyami założeni o funkcji gospodarczej lub gospodarczo-mieszkalnej są jamy posłupowe, zlokalizowane na arach: 18d/19d i 17c-d/18d przy północno-wschodniej granicy wykopu. W pierwszym przypadku jamy o rozstawie około 3,5 m tworzyły prostopadły do siebie układ. Obok natrafiono na 2 równoległe rzędy 5 dołów rozmieszczonych na planie prostokąta.

Prawdopodobnie współcześnie z budynkami I i II istniało ogrodzenie, współtworzące okoloną zabudowę tej części osady (ryc. 2; 8). Konstrukcję tę pierwotnie tworzył 1 rząd słupów, ustawionych niemal półkolistie. Na zachodzie przebiegało on począwszy od ara 39a poprzez ar 37a i 36b na południu i dalej przez ary 35c i 35d. Nie znamy dalszego jego przebiegu na wschodzie, ze względu na istniejącą w tym miejscu granicę wykopu. Wyznaczony zasięgiem jam posłupowych obszar musiał posiadać powierzchnię co najmniej 8 arów. Możemy przypuszczać, iż ogrodzenie posiadało pierwotnie kształt zbliżony do hiperboli, wierzchołkiem zwróconej na południowo-wschód. Na przebadanej przestrzeni odkryto 32 doły posłupowe tworzące tę konstrukcję. Odległość między słupami musiała pierwotnie wynosić około 1 m, a w pewnych miejscach nieco więcej. Przeciętnie średnica negatywów posłupowych wynosiła 0,6 m. Nie ulega wątpliwości, że ściany płotu wykonano z plecionki, za czym przemawia dość gęste rozmieszczenie dołów posłupowych i nie zawsze ich regularne rozstawienie. Bardziej zwarte jamy występujące na arze 36b świadczą o przebudowie lub naprawie płotu w tym miejscu. Słupy rozmieszczone były przynajmniej w 3 pasach, oddzielonych od siebie na południowym-zachodzie i południu wolną strefą o długości około 2 i 8 m. W tym drugim obszarze odkryto 3 jamy zasobowe – obiekty 36, 43, 45 – które mogły zniszczyć negatywy słupów płotu, gdyby przyjąć, że powstały później od ogrodzenia. Nie zmienia to faktu, że i tak w tej części istniała niezagrodzona przestrzeń, na co wskazuje chociażby kilkumetrowy rozstaw pomiędzy obiektem 36 a 43. Pierwszy, zachodni fragment ogrodzenia posiadał w obwodzie około 25 m długości (ary 37a-39a). Współcześnie z nim istniały budynki I i II, na co wskazuje ich wzajemne położenie. Oba budynki wzniesiono prostopadłe do płotu, po jego wewnętrznej stronie i w niedalekiej od niego odległości. Prawdopodobnie z budynku II wiodła na zewnątrz ścieżka poprzez przejście w ogrodzeniu, które znajdowało się w bezpośrednim sąsiedztwie – około 1,5 m od południowo-wschodniego narożnika budynku II. W miejscu tym rozstaw dołów posłupowych ogrodzenia jest nieco większy. Drugi, niemal prosty odcinek ogrodzenia posiadał 10,5 m (ary 36b, 37a), a trzeci, nie do końca zbadany, 11 m długości (ary 35c, d). W ich pobliżu stwierdzono obecność regularnie roz-

Ryc. 4.
Stary Śleszów
stan. 17.
Rzuty poziome
i przekroje obiektów:
27, 36, 42, 87 i 268.
Rys. M. Grześkowiak,
J. Kopiasz i J. Wajda

mieszczonych negatywów słupów, które stanowią być może relikty po zabudowaniach gospodarczych, przylegających do wewnętrznego lica drugiego i trzeciego odcinka ogrodzenia (wiaty?, przybudówki?).

Obiekty ziemne

Najliczniejszą grupę wśród obiektów ziemnych o określonej funkcji stanowią jamy zasobowe. Odkryto 14 takich jam o następujących numerach: 36, 42 - 47, 49, 50, 53, 87, 141, 176, 268 (ryc. 4: 2-5; 8, 10, 11). Większość z nich położona była w jednym skupisku na arach: 35b-c/36b-c i na arze 38d. Jedyny taki obiekt spoza tego obszaru znajdował się na arze 3a/4a. W rzucie poziomym jamy te posiadały bardzo urozmaicone kształty: prostokątny, ósemkowy, kolisty, owalny i w kształcie elipsy. W przekroju poprzecznym 11 obiektów charakteryzowało się kształtem nieregularnym. Dziewięć z nich posiadało jedną ze ścian uformowaną w stopień, ułatwiający zejście do jej wnętrza. Stopień umieszczony był z jednej strony, przy węższym boku obiektu. W przypadku obiektu 36 umieszczono 2 stopnie na obu przeciwległych ścianach. Poza tym odkryto 3 jamy o kształcie prostokątnym lub zbliżonym do niego. Obiekty te znacznie różnią się od siebie wielkością – długość waha się od 0,70 do 2,1 m (obiekt 141, 268), szerokość od 0,50 do 1,9 m (obiekt 44, 268), a głębokość od 0,26 do 1,12 m (obiekt 46, 268). Na dnie obiektu 268 stwierdzono obecność dołka, który prawdopodobnie jest negatywem słupa, dźwigającego zadaszenie jamy zasobowej.

Następną kategorią obiektów wziemnych są jamy śmietniskowe. Do tego zbioru należy zaliczyć 6 obiektów: 27AB, 28, 92 99, 171, 174 (ryc. 2; 12) i być może obiekty 27C, 223, 262. Część z nich wcześniej mogła być wykorzystywana do eksploracji surowca (obiekty 27AB, 28, 99 i 171). Położone były przeważnie w pobliżu prawdopodobnie im współczesnym zabudowaniom mieszkalno-gospodarczym i gospodarczym. Tą bliskość należy tłumaczyć potrzebą zaopatrywania się w nieodległym miejscu w surowiec do uszczelniania i wylepiania ścian budowanych i remontowanych budowli. Po zaprzestaniu eksploatacji surowca wykorzystywano je wtórnie jako śmietniska odpadów gospodarstwa domowego. Obiekty te charakteryzują się nieregularnym kształtem w rzucie poziomym i w przekroju oraz znacznymi wymiarami - długość wyniosła od 3,27 do 6,13 m (obiekt 92, 171); szerokość od 2,46 do 4,00 m (obiekt 28, 171); głębokość od 0,14 do 0,38 m (obiekt 92, 174 i 262). W odróżnieniu od innych obiektów nie znamy maksymalnej głębokości jamy 223, ponieważ jej wypełnisko spoczywało w obrębie warstwy kulturowej, bardzo słabo wyróżniając się na jej tle w przekroju. Obiekty te, jak również warstwa kulturowa leżąca nad nimi, zawierały znaczną ilość materiału ceramicznego, stanowiąc najlepiej datowany zespół tego stanowiska.

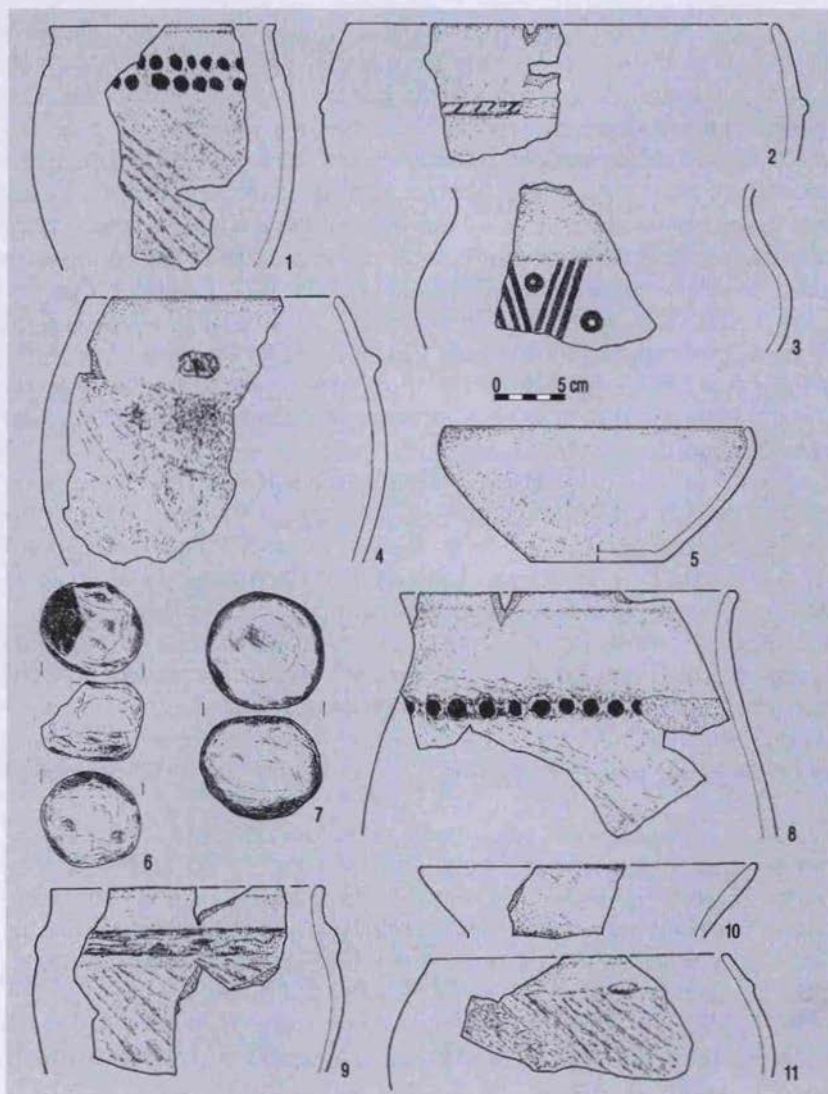
Jamę mieszkalną - obiekt 7 (ryc. 4: 1), zlokalizowano na arach: 41a -a/42a -a. W rzucie poziomym miała kształt owalny o wymiarach 3,50 x 2,90 m. Dłuższą osią zorientowana była mniej więcej na linii E-W. W przekroju posiadała kształt niemal płaskodennej niecki o stromych ścianach. Maksymalna miąższość nawarstwień wyniosła 65 cm. Prawdopodobnie wejście do wnętrza tej półziemianki lub ziemianki znajdowało się od strony wschodniej, na co wskazuje podnoszące się w tę stronę dno. W obiekcie tym nie stwierdzono pozostałości po palenisku czy ognisku, co może świadczyć o jego sezonowym wykorzystywaniu jako jamy mieszkalnej. Nie należy wykluczyć możliwości używania przenośnych urządzeń grzewczych zastępujących palenisko czy ognisko. W obrębie jamy i w jej sąsiedztwie nie stwierdzono także obecności negatywów słupów. Wynika z tego, że jama ta pierwotnie mogła być nakryta dachem o konstrukcji krokwiowej opartej na ścianach zrębowych, po których nie pozostały ślady.

Nie znamy dokładnego przeznaczenia obiektu 26 mającego kształt rowu, którego odcinek o wymiarach: 33,45 x 3,32 m i głębokości 0,40 m znajdował się na arach: 33 a-33a/34a-34d. Przebiegał on łukiem w poprzek wykopu z północnego-wschodu na południe. Znamienne jest to, że rów ten rozgranicza zwartą grupę prawdopodobnie współczesnych mu obiektów osadniczych od około 150 m przestrzni położonej bardziej na południowy-wschód, pozbawionej śladów osadnictwa pradziejowego.

Nieznamą jest funkcja 24 obiektów: 6, 19, 21, 29, 30, 35, 55, 109, 122, 134, 136, 167 - 169, 177, 178, 199, 200, 259, 260, 266, 270, 272, 274. Większość z nich posiadała w rzucie poziomym kształt owalny, rzadziej nieregularny. Największe ich skupisko, tworzące zwarty kompleks zlokalizowano na arach: 5a/6a-5b/6b. Wymiary ich wynosiły: długość od 0,54 do 8,40 m (obiekt 21, 260); szerokość od 0,52 do 6,80 m (obiekt 21, 260); głębokość od 0,08 do 0,43 m (obiekt 21, 178).

Zabytki ruchome

Najliczniej występującym materiałem zabytkowym w nawarstwieńiach kulturowych były fragmenty ceramiki. Odkryto 4003 fragmentów ceramiki, z czego 3599 pochodzi z 99 obiektów, a 404 z warstwy kulturowej. Niestety, większość pozyskanego materiału nie nadaje się do szczegółowego omówienia ze względu na znaczne rozdrobnienie. Jedynie z obiektu 27A - część kompleksu jam 27AB, 27C - pochodzą ułamki misy (ryc. 5: 5), pozwalające na odtworzenie całego jej profilu. Pozostały zbiór to przede wszystkim fragmenty górnych i środkowych partii naczyń, pochodzących głównie z garnków, mis, czerpaków, naczyń wazowatych oraz kubków. W związku ze sprawozdawczym charakterem niniejszego artykułu w przeglądzie materiału ceramicznego skupimy się szczegółowo tylko na bardziej charakterystycznych formach.

Ryc. 5.
 Stary Šleszów stan. 17.
 Wybór zabytków
 kultury łużyckiej
 (1-11):
 1 – ob. 27 (strop);
 2, 10 – ob. 7;
 3, 5 – ob. 27A;
 4 – ob. 207;
 6 – ob. 161;
 7, 8 – ob. 174;
 9, 11 – ob. 223.
 1-5, 8-11 – glina;
 6, 7 – kamień.
 Rys. K. Gorek

Garnki posiadają kształt beczkowaty i jajowaty (ryc. 5: 1, 2, 4, 8, 9, 11). Odnznaczają się schropowaną zewnętrzną powierzchnią, z wyjątkiem szyi, która nosi ślady starannego wygładzenia. Część z nich zaopatrzona jest w dookólną listwę, zdobioną dołkami, karbowaniem lub odciskami paznokciowymi. Spotykane jest także zdobienie w postaci dookólnych szlaczków z dołków lub odcisków paznokciowych i plastycznych guzków. Większe fragmenty tych naczyń znaleziono w obiektach: 7, 26, 171, 174, 207, 223 i w kompleksie obiektów 27AB, 27C.

Fragmety naczyń wazowatych pochodzą z obiektów: 7, 27A, 27C i z warstwy kulturowej na arach 37a-b-40a-b (ryc. 5: 3, 10; 6: 6). Dwa większe okazy zdobione są na brzuścu szerokimi żłobkami tworzącymi układy wsuwanych kątów i zakreskowanych trójkątów. Pomiędzy nimi wkompowane są także dołki.

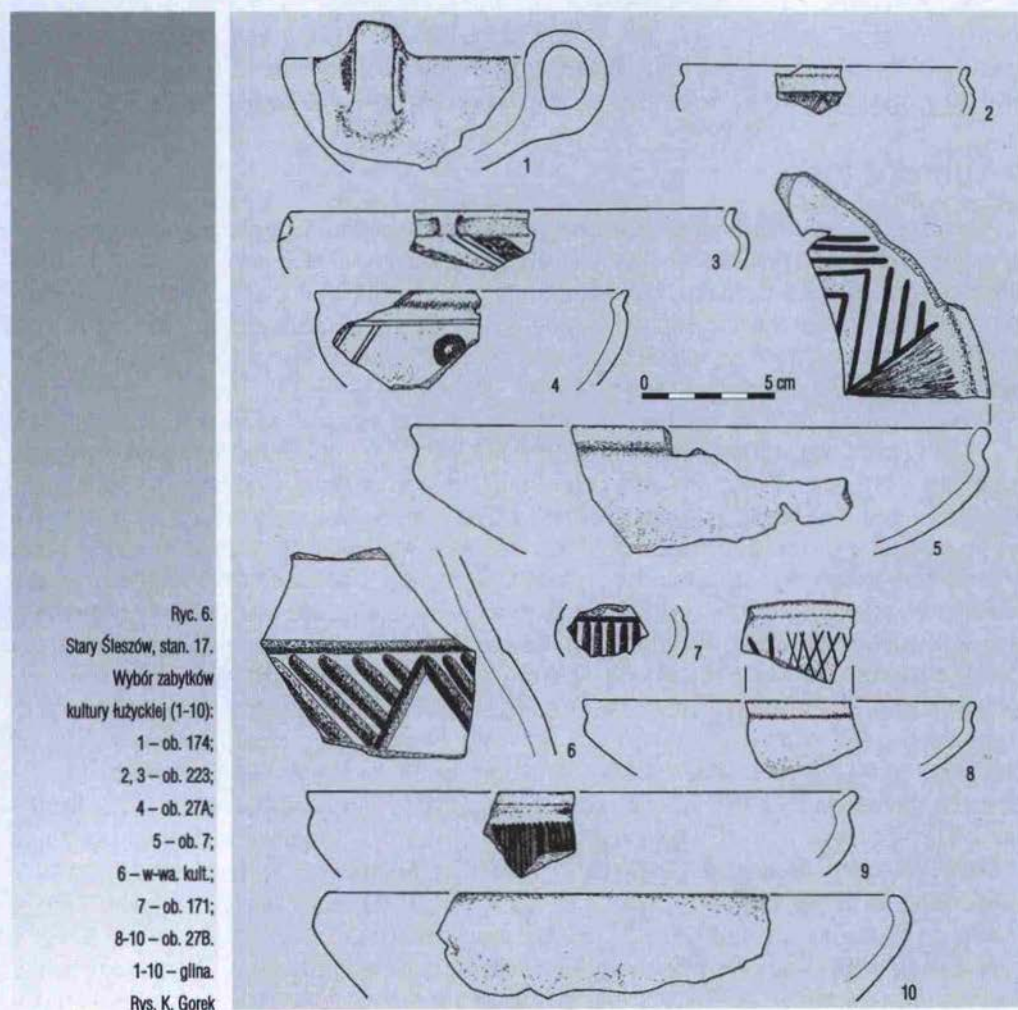
Misy wyróżniają się standaryzacją form (ryc. 5: 5; 6: 9, 10). Większość nawiązuje do pospolitego w kulturze łużyckiej typu misy niezdobionej o zagiętych do środka brzegach. Pozyskano je z następu-

jących obiektów: 6, 7, 27AB, 28, 120, 171, 174, 206. Jedna dość dobrze zachowana misa z obiektu 206 posiada właściwie proporcje puchara (średnica wylewu 21 cm, wysokość minimum 14 cm). Do rzadkości należą misy bogato profilowane z wywiniętym na zewnątrz brzegiem. Większy, ornamentowany pionowymi, gęstymi żłobkami fragment misy wystąpił w obiekcie 27B. Nieznacznie profilowana jest jedna z mis z obiektu 174, posiadająca zdobienie w postaci poziomego szlaczka dolków paznokciowych.

Czerpaki pochodzą z następujących obiektów: 7, 27B, 92, 174 (ryc. 6: 1, 5, 8). Większość charakteryzuje się silnym profilowaniem. Spośród nich trzy fragmenty ornamentowane są na wewnętrznych ściankach rytami w formie wsuwanych kątów, trójkątów, koła, kratki. W obiekcie 174 znaleziono też ułamek kolistego naczynia o proporcjach i formie pośrednich pomiędzy kubkiem a czerpakiem.

Pozostałością po czarkach są profilowane fragmenty skorup z krawędziami wywiniętymi na zewnątrz. Odkryto je w obiektach: 27A, 116, 223 (ryc. 6: 2-4). Część z nich ma zdobienie w postaci dolków, linii rytych i żłobków w kształcie zakreskowanych trójkątów, dookólnych szlaczków. Z obiektu 223 pochodzi fragment czarki zdobionej ukośnymi liniami rytymi i pokrytej czerwoną farbą. Czarka ta zopatrzona jest także w ślepe ucho zespalaające wylew z nasadą szyi.

Ryc. 6.

Stary Śleszów, stan. 17.

Wybór zabytków
kultury łużyckiej (1-10):

1 - ob. 174;

2, 3 - ob. 223;

4 - ob. 27A;

5 - ob. 7;

6 - w-wa. kult.;

7 - ob. 171;

8-10 - ob. 27B.

1-10 - glina.

Rys. K. Gorek

Fragmenty głębokich kubków o kształcie ściętego stożka o łukowato wznoszących się ściankach odkryto w obiekcie 174. Talerze krążkowe odkryto w obiektach: 27B i 174 i w warstwie kulturowej. Powierzchnię niektórych pokrywają dołki paznokciowe, a jeden fragment talerza z obiektu 174 posiadał otwory. Z obiektu 28 pochodzą fragmenty większego naczynia ze śladami malowania czerwoną farbą.

Nasz zbiór uzupełniają także mniej typowe zabytki: fragmenty pokrywki od naczynia znalezionej w obiekcie 28 i naczynia sitowatego z obiektu 67. Z obiektu 171 pochodzi być może fragment grzechotki (ryc. 6: 7).

Drugie miejsce pod względem liczebności zajmuje materiał osteologiczny. Znalezione 429 fragmenty kości w 15 obiektach. Oprócz tego pozyskano 1 róg i 6 prawdopodobnych przedmiotów lub półfabrykatów kościanych. Szczątki kostne pochodzą głównie z jam śmietnikowych. W wyniku analizy osteologicznej udało się określić pochodzenie 191 kości z następujących gatunków zwierząt: bydła, świni, owcy-kozy, konia, psa, kaczkę. Największy udział przypada na kości bydła (113 sztuk z 15 obiektów) i świni (43 sztuki z 4 obiektów). Mniejsza jest frekwencja kości owcy-kozy (23 sztuki z 5 obiektów) oraz konia (10 sztuk z 4 obiektów). Natomiast pojedynczo występowały kości kaczkę i psa. Z 2 obiektów pozyskano również muszle małży. Najmniejszą liczebnie grupę zabytków stanowią przedmioty kamienne, brązowe i szklane. Z obiektu 161 i 174 wyeksplorowano po jednym rozcieraczu (ryc. 5: 6, 7), a z obiektu 28 oselkę. W obiekcie 92 natrafiono na 5 fragmentów przedmiotów z brązu, a z warstwy kulturowej na arze 8a pochodzi paciorek szklany.

Chronologia

Do określenia chronologii stanowiska zostały wytypowane najbardziej reprezentatywne grupy naczyń: garnki jajowate i beczułkowate, misy, czerpaki, czarki, kubki. Garnki jajowate i beczułkowate o wygładzonej szyi, zdobione dookólną, karbowaną listwą plastyczną, dołkami plastycznymi, paznokciowymi pojawiają się na naszym terenie począwszy od IV okresu epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 108, 111). Typowe są również dla okresu halsztackiego C (M. Gedl 1975, s. 101). Naczynia wazowate obecne już są u schyłku IV i w V okresie epoki brązu (M. Gedl 1973, s. 126; 1975, s. 100). W okresie halsztackim C rozpowszechniły się naczynia wazowate o lejowato rozchylonej krawędzi, zdobione szerokimi żłobkami i rytym ornamentem (J. Kostrzewski 1970, s. 94; M. Gedl 1975, s. 101). Również na ten okres datuje się misy o brzegach zagiętych do środka i misy oraz czarki profilowane, choć pierwsze z nich spotyka się już w zespołach przejściowych pomiędzy IV a V okresem epoki brązu, a na niektórych obszarach występują jeszcze w okresie laterńskim (B. Gediga 1967, s. 81; M. Gedl 1972, s. 324; 1975, s. 101). Kubki o kształcie zbliżonym do ściętego stożka o łukowato wznoszących się ściankach, przeważnie nieornamentowane, pojawiają się w zespołach datowanych na IV i V okres epoki brązu. Charakterystyczne są przede wszystkim dla schyłku epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 107). Ceramika malowana jest typowa przede wszystkim dla okresu halsztackiego C. Znana jest również na początku okresu halsztackiego D (S. Alfawicka 1970, s. 62 n.). Talerze krążkowe na obszarze Śląska Środkowego występują w zespołach datowanych od IV okresu epoki brązu poprzez okres halsztacki do okresu laterńskiego włącznie. Najczęściej spotykane są u schyłku epoki brązu i w okresie halsztackim (B. Gediga 1967, s. 119).

Przedstawiony wyżej zestaw naczyń pod względem stylistycznym i technologicznym jest typowy dla kultury lużyckiej, a w szczególności dla grupy śląskiej. Na podstawie cech diagnostycznych ceramiki, niektóre zespoły można ściślej datować na okres halsztacki. Dotyczy to przede wszystkim obiektów: 7, 26, 27AB, 27C, 28, 92, 142, 174, 223, 259, 262, 268. Prawdopodobnie z tego samego okresu pochodzą obiekty: 9, 99, 116, 171. Tylko nieliczne znaleziska należy datować na IV lub V okresu epoki brązu – np. ceramika z warstwy kulturowej na arze 20a i z 2 dołów posłupowych budynku III – obiekty 206 i 207. Część starszych skorup dostała się do wnętrza jam z warstwy kultu-

rowej, tak jak w przypadku obiektu 174 i 262, z których pochodzi ceramika zarówno ze schyłku epoki brązu, jak i z wczesnej epoki żelaza. Na datowanie obiektów, które nie posiadały w wypełniskach "czułych" wyznaczników chronologicznych, nieco więcej światła rzuca chronologia warstwy kulturowej, spoczywającej nad tymi obiektami. Z arów 37ab-40ab, gdzie odkryto m. in. relikty budynku I, II, IV, pochodzi m. in. fragment naczynia wazowatego z okresu halsztackiego. Koresponduje to z datowaniem powiązanych funkcjonalnie jam 27AB, 27C, 28 i budynku II, którego chronologię wyznacza nam ceramika jednego z dołów posłupowych – obiektu 142. Nie ulega wątpliwości, że reszta budowli naziemnych i jam zasobowych powstałych w tym rejonie pochodzi z okresu halsztackiego.

Podsumowanie

Badania na stanowisku Stary Śleszów 17 dostarczyły nam wielu danych, dotyczących funkcjonowania osady kultury lużyckiej u schyłku epoki brązu i w okresie halsztackim. Przebadany fragment osady odznaczał się rozproszoną zabudową naziemną, której relikty rozpoznano w 3 wyraźnych centrach, nie do końca przebadanych. W niektórych przypadkach odkryto funkcjonalnie z nimi powiązane takie objekty, jak: jamy zasobowe, jamy śmietniskowe etc. Rozpoznano również 1 obiekt pełniący funkcję jamy mieszkalnej. Największe zgrupowanie pozostałości po budowlach naziemnych położone było w 50 m pasie od ara 35 do 40. Ich obecność wykazująca cechy planowości, sugeruje obecność długotrwałej zabudowy przysiółka w formie zbliżonej do okolicy. Centralne miejsce zajmował plac, wokół którego od zachodu, południa i wschodu wzniesiono budynki gospodarcze lub gospodarczo-mieszkalne (numery: I, II, IV), częściowo otaczające ten teren ogrodzenie wraz z ewentualnymi wiatami lub przybudówkami. Na podstawie planigrafii obiektów można przypuszczać, iż ta część osady funkcjonowała przynajmniej w trzech etapach. Dwie fazy wyznaczają nam budynki I i II. W czasie użytkowania jednego, a później drugiego z nich istniało także ogrodzenie. Prawdopodobnie współcześnie z budynkiem I lub II wzniesiono budynek IV, który położony był na linii ogrodzenia, tworząc dalszy ciąg koncentrycznej zabudowy wokół majdanu. Należy się liczyć ze współczesnością pozostałych, powiązanych funkcjonalnie obiektów, takich, jak niektóre jamy śmietniskowe i zasobowe oraz rów. Inną fazę wyznacza nam obiekt 174, pod którego spągciem odkryto doły posłupowe zabudowań przy ogrodzeniu (wiaty?). Ze względu na jednolite wypełniska tych jam nie możemy wyjaśnić relacji chronologicznych obiektu 174 w stosunku do zabudowy wokół majdanu. Należy się liczyć z długotrwałym – kilkupokoleniowym, użytkowaniem tego osiedla, na co wskazuje nie tylko ilość etapów zabudowy, ale także liczne naprawy i przebudowy znajdujących się tu budowli. Znaczna liczba odkrytych w obrębie osiedla jam zasobowych wskazuje na dużą produktywność prowadzonej gospodarki, zapewne rolno-hodowlanej. Wydaje się, że część jam zasobowych była użytkowana równocześnie; przemawia za tym ich położenie w 3 rzędach w regularnych odstępach.

Niewiele natomiast możemy powiedzieć o zabudowie drugiego skupiska osadniczego związanego z budynkiem III. Prawdopodobnie zabudowania gospodarczo-mieszkalne istniały tam także na obszarze poza północno-wschodnią granicą wykopu. Obie strefy zasiedlenia charakteryzują się płaską powierzchnią gruntu w przeciwieństwie do obszaru, gdzie natrafiono na zgrupowanie obiektów w sąsiedztwie budynku V. Teren ten położony jest na stoku dolinnym Żurawki i odznacza się ekspozycją południowo-wschodnią o nachyleniu wynoszącym około 2%. Odkryte w tym miejscu objekty archeologiczne wyznaczają zapewne południowo-wschodni skraj osady, której część leżała w pobliżu rozwidlenia Żurawki. Przypuszczenia te opierają się na podstawie badań AZP i przeprowadzonych prac sondażowych. Miejsce to odznacza się szeregiem korzystnych cech, które zapewne zdecydowały o jego wykorzystaniu. Podstawową zaletą jest łatwy dostęp do wody; jej przepływ; o czym była mowa wcześniej, już w pradziejach mógł być regulowany przez człowieka.

Na północno-zachodnim krańcu obszaru badań nie stwierdzono śladów osadnictwa pradziejowego. Co więcej, w czasie inspekcji terenu przeprowadzonej w toku odhumusowywania pasa przy autostradzie na odcinku km 166+670 - 166+500 nie stwierdzono obecności obiektów archeologicznych. Obszar ten stykał się od północnego-zachodu z obszarem wykopalisk.

Nie bez znaczenia jest fakt, iż w czasie zasiedlenia tego stanowiska w okresie halsztackim, poziom wód gruntowych był niższy od obecnego. Do takiego przekonania dochodzimy między innymi na podstawie obserwacji dokonanych w toku eksploracji obiektu 268 - jamy zasobowej, której partie przydenne po wyeksplorowaniu nawarstwień wypełniły się natychmiast wodą gruntową. Podobne zjawiska odnoszące się do jam zasobowych z okresu halsztackiego zostały odnotowane na wielokulturowym stanowisku Piskorzówek 11, położonym kilka kilometrów dalej na południowy-wschód. Co więcej, dostrzeżono tutaj także tendencję do grupowania się obiektów halsztackich w niżej położonych partiach terenu, w odróżnieniu od położonych wyżej obiektów neolitycznych (uprzejma informacja dr Henryka Chmala). Biorąc to pod uwagę można przyjąć, iż warunki ekologiczne w okresie halsztackim sprzyjały zasiedleniu również obszarów obniżeni dolinnych Żurawki. Formułowane w opracowaniu wnioski są sprzeczne z panującymi dotychczas poglądami o hydrografii wczesnej epoki żelaza dorzecza Odry (porównaj np.: J. Ostoja-Zagórski 1981, s. 240 n.).

Bibliografia

- Alfawicka S.
1970 *Ceramika malowana okresu halsztackiego w Polsce*, Wrocław - Warszawa - Kraków.
- Behter J., Tietze O.
1912 *Geologische Karte von Preußen und benachbarten Bundesstaaten*, Bl. Rothsürben, 1:25000.
- Chmal H.
2000 *Wstępna charakterystyka geomorfologiczno-geologiczna nawarstwień archeologicznych przy budowanej autostradzie A-4. Badania finansowane przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu "Trakt"*. Maszynopis dostępny w IAE PAN O/Wrocław.
- Gediga B.
1967 *Plemiona kultury łużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym*, Wrocław - Warszawa - Kraków.
- Gedl M.
1972 *Ze studiów nad schyłkową fazą kultury łużyckiej*, *Archeologia Polski*, t. 17, s. 309-348.
1973 *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza na terenie Europy*, Kraków.
1975 *Kultura łużycka*, Kraków.
- Kostrzewski J.
1970 *Pradzieje Śląska*, Wrocław - Warszawa - Kraków.
- Michalski J.
1983 *Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej)*, *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne*, t. 5, s. 135-195.
- Moszyński K.
1967 *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, Warszawa.
- Niesiołowska-Hoffman A.
1963 *Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej*, *Slavia Antiqua*, t.10 s. 25-130.
- Ostoja-Zagórski J.
1981 *Eksploatacja środowiska przyrodniczego u schyłku epoki brązu i w okresie halsztackim w niżowej strefie dorzecza Odry i Wisły*, *Acta Archaeologica Carpathica*, t. 21, s. 238-246.